№ 81 Մայիսի 29 (Յունիսի 10) **1879** Մայիսի 29 (Յունիսի 10) № 81

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարեկան 6 րուբլի։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшака“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ռէալական դպրոցները.—Ներքին տեսութիւն. Նամակ Մեղրից. Նամակ խմբագրին. Նամակ խմբագրին. Նկարի լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. «Մշակի» թղթակցութիւններ. Նամակ Պոլսից.—Արտաքին լուրեր.—«Մշակի» հեռագրերը.—Յայտարարութիւններ

ՌԷԱԼԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ.

Ընթերցողը գիտէ որ թէ Թիֆլիսեան նահանգի ազնուականների ժողովում և թէ Թիֆլիսի դումայի մէջ վճռվեցաւ բարձրագոյն իշխանութեան խնդրագիր ներկայացնել, մեր կովկասեան և անդրկովկասեան ռէալական դպրոցների մէջ ուսում աւարտածների վերաբերութեամբ, որ նրանց թոյլ տրվի, տեխնիկական բարձրագոյն դպրոցներում վախանսիաների պակասութեան պատճառով, մտնել համալսարանների ֆիզիկօ-մաթեմատիկական և բժշկական ֆակուլտետները։

Եւ այժմ այդ խնդրագիրը պիտի ներկայացնեն, ուրեմն, միմիայն Թիֆլիսի երկու ժողովները ազնուականների ժողովը և դուման։

Բայց ռէալական դպրոցներ կան Կովկաս և Անդրկովկաս և ուրիշ քաղաքներում, բացի սորանից շատերը մեր գաւառացիներից ուղարկում են իրանց զաւակներին Թիֆլիսի ռէալական դպրոց, ուսում առնելու համար։ Ուրեմն, խնդիրը, այդ հարցով հետաքրքրված են ոչ թէ միայն Թիֆլիսցիները, բայց նորանով նոյնպէս հետաքրքրված են և գաւառացիները։

Ցանկալի էր լինէր, ուրեմն, որ և մեր գաւառական քաղաքների ազնուական ժողովները և սին քաղաքների դումաները, որոնց քաղաքային ինքնավարութիւն կայ, հետևէին Թիֆլիսի օրինակին և նոյնպէս խնդրագիրներ ներկայացնէին բարձրագոյն իշխանութեանը։

Երկուսից մէկը. մեր համալսարանները կամ պէտք է աւելի լայնութեամբ բարձրագոյն կառավարութիւնը իր զաւակներին ճանապարհ բաց անել դէպի ռուսաց համալսարանները կամ պէտք է վճռողական գիծ կառավարութեան խոնարհաբար խնդրելով նրան հրաման տալ նոյն իսկ Թիֆլիսում մի համալսարան, կամ գոնէ մի որ և է բարձրագոյն դպրոց հիմնել, որպէս զի մեր երիտասարդ սերունդը, մեր անդրկովկասեան այլ և այլ ազգութիւններին պատկանող աշակերտներին մէջից տրվի հնարաւորութեամբ և առանց արգելքի ձգտել դէպի լայն ուսում, դէպի բարձրագոյն կրթութիւնը։

Դարձնում ենք այդ խնդրի վրա թէ Թիֆլիսի և թէ գաւառայի հասարակութեան ուշադրութիւնը։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄԵՂՐԻՑ

15 մայիսի

Մտադիր լինելով պատուական «Մշակի» հետ թղթակցութիւններ սկսել, Մեղրի գիւղի և նրա շրջակաների վերաբերութեամբ մի քանի խօսք ասելու համար՝ պարտք եմ համարում նախ և առաջ այս նամակովս, որ առաջինն է յիշեալ գիւղից, ծանօթացնել «Մշակի» պատուելի ընթերցողներին այս գիւղի տեղի, ժողովրդի պարապմանց և նրա շրջակաների հետ կողմնակի կերպով։

Օրդուբաթ քաղաքից դէպի արևելա-հարաւ, կէս օրվայ ճանապարհի վրա, Երասխ գետից կէս վերստ հեռաւորութեամբ դէպի հիւսիս, Գողթան և Սիւնեաց նահանգների սահմանի վրա է գտնվում Մեղրին։

Մի գետ, որին պատմութիւնը յիշում է «Մեղրուոյ ջուր» անունով, բաժանում է մի մեծ և պտղաբեր հովիտ երկուսի՝ աջ և ձախ ափերի։ Գիւղը՝ որին «Գաւիթ բէգ» անունով գրքի մէջ յիշում են իբրև քաղաք, բաժանվում է երեք թաղ, միմեանց հեռի դիրքով. սրանցից մէկ թաղը գտնվում է ձախ ափի վրա, խսկ երկուսը աջ ափի, որոնցից մէկը արդէն աւերակ է դարձած պարսից արշաւանքների ժամանակ։

Աւերակների մէջ գտնվում են շատ և ուշադրութեան արժանի հնութիւններ, որոնք ժողովրդի աչքին նշանակութիւն չունենալով՝ ինչպէս գալիս, այնպէս էլ անցնում են։ Խսկ միւս թաղը պատած է փոքրիկ բլուրներով, որոնց աւելի բարձր և յարմար տեղերի վրա, միմեանցից ոչ այնքան հեռու, շինած են մի քանի բուրջեր, որոնք շատ հմտութեամբ շինած են և ուշադրութեան արժանի յիշատակներ են, և որ ցոյց են տալի հայոց դեռ հին ժամանակներում ճարտարապետութեան մէջ հմուտ լինելը, հրացանների համար բազմաթիւ փոքրիկ ծակերով, և պաշարեալների համար գետնափորներով։

Խսկ ինչ վերաբերում է ժողովրդին, պէտք է ասած որ վերին աստիճանի փակ կեանք են վարում և զուրկ են մտաւոր զարգացումից։ Մեղրեցիք այն հայերի սերունդներն են, որոնց պատմութիւնը յիշում է «Արևորդիք» անունով, արևին (արեգակին) երկար ժամանակ երկրպագութիւն տալու համար, և եթէ կարելի է ասել կրօնական մի կուսակցութիւն էին կազմում այս գիւղի մօտերքում։ Ունեն առանձին լեզու, որ ուրիշներին դժուար է հասկանալ, աղաւաղված պարսից բառերով, որ լեզուի մէջ շատ է գործ ածվում, և ահա այս խրոխտութիւնն էլ ցոյց է տալիս պարսից մեծ ներգործութիւն ունենալը այս կողմերի վրա հին ժամանակներում։ Կլիման շատ տաք է, այնպէս որ ժողովուրդը ստիպված է ամարանոց գնալ։ Բուսականութիւնը ճոխ է։ Պարապում են երկրագործութեամբ և շերամապահութեամբ։ Միակ երկրագործութեան նիւթը բամբակն է, որ առատութեամբ դուրս է գալիս. փորձից երևաց որ Ամերիկայի սերմն էլ կարող է ազատ աճել, բայց չեն մշակում այս տեսակեցը, խսկ մշակածի մէջ ուշադրութեան արժանի է ժողովրդի տուած անունով «Մեղրուոյ բամբակի» տեսակը, որ դեղնագոյն է, և որին ուրիշ տեղ չեմ տեսել, բացի այստեղից։ Նոյնպէս առատ է զանազան պտուղներով, որոնք Հայաստանի սեփական են։ Հայաբնակ գիւղ է, բաղկացած 725 հոգուց երկու սեռին վերաբերող։

Մեղրիից դէպի արևելք և դէպի արևմուտք գտնվում են մի քանի հայաբնակ գիւղեր, որոնք ընդհանրապէս ճոխ են բուսականութեամբ. բնակիչները առհասարակ պարապում են գինեգործութեամբ. սրանք են Շիրվանի-Ջոր, Մալեվ, Վրհավա, Գիւտեմնաս, և Կուրուս, որոնց մէջ միասին առած կան 684 հոգիք, արական և իգական սեռի։

Մի քանի խօսք ևս, թէ արդեօք կան այս գիւղերում ուսումնարաններ թէ ոչ։ Վերջին հինգ գիւղերում ոչ թէ չը կան ուսումնարաններ, այլ և շատերը չը գիտեն ինչ է «ուսումնարան, ուսուցիչ, գիրք, գրիչ», որ շատ ցաւալի է։ Ունեն մի մի եկեղեցի, աղքատ խղճալի դրութեան մէջ, և մի մի քահանայ, որոնք (եթէ կարելի է ասել) միայն անունը գրելուց՝ և սաղմոս և աւետարան կարդալուց դուրս ոչինչ չը գիտեն։ Ամօթ և միանգամայն մեղք է տեսնել Աստուծոյ տունը և սորա սպասաւորներին այսպիսի դրութեան մէջ։ Իսկ Մեղրին որ առաջին տեղն է բռնում սրանց մէջ, ամեն բանով ազատ չէ այս տխուր վիճակից։ Մինչև այժմ չէ եղել մի կանոնաւոր «չինական ուսումնարան», մի կանոնաւոր դաստիարակ, որ զարգացնէր ժողովրդի միտքը, նորա համակրութիւնը ստանար, այլ ընդհակառակը եղել են ամեն անկանոնութեանց հեղինակներ, որ ժողովրդին գրգռել են իրանց դէմ և զանազան վատ հետևանքների հասել։ Շատ անգամ էլ պատահել է որ մի քանի չահախնդիր պարոններ, զանազան կուսակցութիւնների պատճառ և առաջնորդ դառնալով, հաւաքում են մի քանի անմեղ մանուկներ, տալիս իրանց կրթեալ որդոց, որ հազիւ ուղիղ գրել, կարդալ գիտեն, և որոնք իրանց ուսումը առել են նոյն իսկ գիւղումը, որ նրանց կրթեն.... Երևակայեցէք ինչ կը լինի. ահա սրանից առաջ են գալիս մեծ աղմուկներ և խռովութիւններ, խսկ ժողովրդի հասկացող դասն էլ զզուելով այս խրոխտութենից, միւս անգամ երբ վարժապետ բերելու և ուսումնարան բաց անելու միտքը լսում են, խորշում են և յետ գնում։ Այսպէս այսքան գիւղեր չունեն մի ուսումնարան, որի պատճառով զուրկ են մտաւոր զարգացումից։ Հրաւիրում ենք հոգևոր իշխանութեան ուշադրութիւնը այս խրոխտութեան վրա, որ ուշք դարձնէ և հսկէ որ թեմական տեսուչը, գոնէ տարին մի անգամ այցելէ այս գիւղերը և հսկէ որ հիմնվի մի մասնաւոր ուսումնարան Մեղրիի մէջ, որ կենտրոն է միւս գիւղերի և որտեղից բազմաթիւ մանուկներ կը դիմեն իրանց ուսման ծարաւը մասնաւորապէս յագեցնելու. և որպէս զի անընդհատ գոյութիւն ունենար, (պէտք է որ այս դէպքում ժողովուրդը համակրող և օգնող լինի անշուշտ), որ կարելի լինէր մի օգուտ ստանալ, խսկ ուրիշ կերպ ոչինչ չէ կարելի անել։ Ցարաբաղդաբար մինչև այսօր թեմական տեսուչ չէ երևացել այս կողմերում, ինչպէս ես յիշում եմ, այլ իր բոլոր ջանքերը դարձրել է դէպի քաղաքները և այնպիսի գիւղեր, որոնց ժողովուրդը, այն աստիճան հասկանում է, որ կարող է ինքն իր համար մտածել, գործել. բարձի թողի տանելով այսպիսի յետ ընկած գիւղերը, զրկելով հարիւրաւոր մանուկներին ներկայ դարուս անհրաժեշտ կերակուրից—ուսումից, մեղք է։

Վերջացնում եմ նամակս, բաւականանալով այս անգամ այսքանով, խսկ յաջորդ նամակովս կը խօսեմ այս գիւղերի ընտանեկան ներքին կեանքի վրա։

Խաչատուր Մ. Մամուլեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Ախալքալաք, 15 մայիսի

Ձեր համակրելի լրագրի թերթերի մէջ միշտ կարդում եմ «Արարատեան ընկերութեան» վերաբերմամբ բերկրալի տեղեկութիւններ, ուստի դիտելով որ այդ ազգաշահ ընկերութիւնը մեծ քայլեր անել կը խոստանայ իր ասպարիզի մէջ, սկսեցի հանգանակութիւն բանալ մեր Ախալքալաքի կանաց սեռի մէջ և երեք օր տնէ ի տուն շրջելուց յետոյ կարողացայ հաւաքել 45 րուբլի։ Թէև սրտի ամենայն ցանկութեամբ կը ջանայի հաւաքել այնքան որքան ակնկալութիւն ունէի նրանցից, բայց դժբաղդաբար այդ ցանկութիւնս չը կատարվեցաւ լիովին, որովհետև իգական աշխարհի մէջ դեռ ևս խաւարը մերկացնող լոյսը չէ մօտեցել, որ կարի հարկաւոր և անհրաժեշտ է մարդկութեան համար, մանաւանդ հայութեան, որը դեռ ևս օրրանի մէջ մնացեալ մնուցանելու կարօտ է, ուստի այդքանով միայն բաւականացայ առ այժմ, զոր ուղարկելով ձեզ, խնդրում եմ, մեծապատիւ խմբագիր, հասուցանել դայն ուր հարկն է տպելով միանգամայն նուիրատուների անունները, ինչպէս որ այս գեղեցիկ սովորութիւնը կատարում է միշտ ձեր ազգօգուտ թերթը։ Տիկին Դշխուհի Յովհանջանեանց 6 ր., տ. Սոփիա Ղարայլանեանց 5 ր., տ. Աննա Յովհանջանեանց 5 ր., տ. Դշխուհի Գրիգորեանց 3 ր., տ. Աննա Ղազանճեանց 2 ր., տ. Հռիփսիմէ Մարգարեանց 2 ր., տ. Թագուհի Աղսախալեանց 2 ր., տ. Մարիամ Մատոյեանց 1 ր., տ. Մանուշակ Գրիգորեանց 1 ր., օրիորդ Գենովաբէ Յովհանջանեանց 1 ր., օր. Վիկտորիա Մատոյեանց 1 ր., օր Աշխէն Վարդանեանց 1 ր., օր. Մարիամ Մառանճեանց 1 ր., տ. Եղիսաբեթ Տէր-Վարդանեանց 1 ր., տ. Կատարինէ Շահպարոնեանց 1 ր., տ. Իւղաբեր Փեշտամալճեանց 1 ր., օր. Շողակաթ Քաջազնունի 1 ր., տ. Փեփրոնիէ Ափովեանց 1 ր., տ. Մարիամ Քաջազնունի 1 ր., տ. Փեփրոնիէ Տէր-Աւրակոսեան 1 ր., օր. Փեփրոնիէ Նազարեթեանց 1 ր., օր. Եղիսաբեթ Քանանեանց 1 ր., օր. Սոփիա Յովհանջանեանց 2 ր., Վարդան Վարդանեանց 1 ր., Թադէոս Յովհանջանեանց 1 ր., Խաչատուր Վարդանեանց 1 ր.։

օր. Սոփիա Յովհանջանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Ալէքսանդրապօլ, 18 մայիսի

Եթէ վեր առնենք «Մշակի» ներկայ տարվայ համարները և մի հայեացք ձգենք նոցա վրա, գրեթէ իւրաքանչիւր համարում, քիչ բացառութեամբ, կը տեսնենք տպագրված, զանազան տեղերից ուղարկված նուիրատուութեան ցուցակներ յօգուտ «Արարատեան ընկերութեան»։ Անդրկովկասի համարեա բոլոր քաղաքները գցեցին իրանց լուման նորա ազգային գանձանակում. մի քանի գիւղեր մինչև անգամ, հետևելով քաղաքների բարի օրինակին այս համազգային գործում, արտայայտեցին իրանց հայրենասիրական եռանդը դրամական մասնակցութեամբ։

«Մշակի» համարների մի անընդհատ երկար շարք ապացուցանում են ընթերցողին ակներև, որ «Արարատեան ընկերութեան» պաշտելի նպատակը գնահատվեց փոքր ի շատէ Անդրկովկասի, գրեթէ, բոլոր հայաբնակ քաղաքներում և նորա ձայնը արձագանք գտաւ մեր աշխարհի խուլ, խուլ անկիւններում։

Այս ընդհանրաշահ գործի մէջ միայն Ալէքսանդրապօլը բացառութիւն է կազմում իր անտարբերութեամբ։ Միայն այս քաղաքը, կարծես խռոված, քամակ է արել այդ ընկերութեան դէմ։

Այն ուրախալի լուրը, որ, վերջին միջոցներում, տպագրված էր չեմ յիշում «Մշակի» ո՞ր համարում, թէ Արղութեանց օրիորդաց ուսումնարանի աշակերտուհիները մտադիր են փող հաւաքել «Արարա-

տեան ընկերութեան» օգտին, իմ կարծիքով, երբէք չէր ազատ Ալէքսանդրապօլին այն պարտականութիւնից, որը դրել է նորա վրա ազգի կարիքը, եթէ իրագործվէր աշակերտուհիների այդ գովելի մտադրութիւնը։ Ալէքսանդրապօլը, որ մտաւորական զարգացմամբ բարձր է Անդրկովկասի շատ քաղաքներից, և բացի սորանից, որ ունի և մի այլ համեմատական գերազանցութիւն իր բնակիչների զուտ հայութեամբ,—մթէ պիտի բաւականանայ մի այդպիսի թեթև, աննշան պարտականութեամբ։

Այս հակապատկեր երևոյթը գուցէ իրաւունք տար չարերին կարծելու, թէ սխալվում ենք վերաբերելով Ալէքսանդրապօլին մի մտաւոր զարգացման առաւելութիւն. և թէ նա դեռ ևս այնքան նախապաշարված է և յետ մնացած, որ մի Դավալուի չափ էլ չէ հասկանում «Արարատեան ընկերութեան» կոչումը և նորա նպատակը։ Բայց ես չեմ կարող համնել մի այդպիսի թիւր եզրակացութեան, չեմ կարող հաշտվել մի այդպիսի գաղափարի հետ։

Ի՞նչ։ Այն ժողովուրդը, որ մինչև զոհել է հազարներով եկեղեցիների, ուսումնարանների, աղքատանոցի, այս կամ այն ընկերութեան և այլ բարեգործական նպատակների համար,—այն նպաստամատոյց ժողովուրդն, ասում եմ, մթէ կը խնայէ իր կօպէկները ձգել այն ընկերութեան սպեղնում, որի կոչումն է ապագայում լուսաւորութեան ճառագայթներով փարատել Հայաստանի տգիտութեան խաւարը և հարստահարված ու ստրկացած տաճկահայերն շնորհել պաշտպանողական միջոցներ իր և հայրենեաց գոյութիւնը բարուքելու համար։ Մի այսպիսի վսեմ նպատակի իրագործում, առանց երկբայութեան, ասում եմ,—անկարելի է չը գտնէր համակրութիւն և ամենավերջին ալէքսանդրապօլցու մօտ։

Միայն հարկաւոր են մեզ այս բանում գործը սկսող և յառաջ տանող անձինք, հասարակութեան մէջ հեղինակութիւն և ձայն ունեցող անձինք։

Ափիկացի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կիրակի, մայիսի 27-ին, պ. Տէր-Դաւթեանը իր օգտին ներկայացրեց Արծրունու թատրօնում «Միջի-Մարդ» կոմեդիա 3 արարուածով, հեղ. Մ. Պատկանեանցի և «Պառաւներուն խրատ» վօդևիլ, հեղ. համգ. Մ. Տէր-Գրիգորեանի։ Տաղանդաւոր հանգուցեալ Մ. Տէր-Գրիգորեանի վօդևիլը պ. պ. երիտասարդները շատ անպիտան ներկայացրին։ Ինչ կը վերաբերի «Միջի-Մարդ» պիեսային նա նոյնպէս վատ խաղացվեցաւ, թէպէտ այն էլ պէտք է ասել, որ այդ գրուածքը զուրկ է բեմական ամենատարրական արժանաւորութիւններից։ Պ. Տէր-Դաւթեանը բեմ դուրս բերեց այնպիսի երեխաներին, որոնք երկու խօսք ասելու ընդունակութիւն չունեն և որոնք իրանց պահում էին բեմի վրա, ինչպէս անտաշ գերաններ։ Մեր հասարակութիւնը բաւական ոչխարային բնաւորութիւն ունէ, որ այցելում է այդպիսի ներկայացումներ և բացի այդ մինչև անգամ ծափահարում է։ Պ. Քաթանեանցի ընթերցանութիւնը ականջ էր ծակում։ Տ. Սանդուխտի և պ. Տէր-Դաւթեանի խաղը, ինչպէս լինի, կարելի է տանել, իսկ միւսները անտանելի են։ Ինչպէս չեն կարմրում այդ պարոնները, որ յանդգնում են բեմ դուրս գալ։ Սրանից աւելի գրել այդ ներկայացման մասին մենք արժան չենք համարում։

—

Երէկ, մայիսի 28-ին երևելի երաժիշտ պ. Վենիավսկի տուեց իր վերջին կօնցերտը Արծրունու թատրօնում։

—

Ուրբաթ, մայիսի 25-ին, կայացաւ Թիֆլիսի նահանգական դատարանի վճիռը Տատօ Ցուլուկիձէի և իր ընկերների վերաբերութեամբ, որոնք մեղադրված էին զանազան չարագործութիւնների մէջ։ Ցուլուկիձէ դատապարտված է տասն տարի տաժանակիր աշխատանքների, իսկ նրա ընկերներից երկուսը արդարացրած են և երկուսը դատապարտված։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«ՄԱՍԻՍԻ» ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

—

Մեր Պօլսեցնակ ազգայինք ընդհանրապէս որոշ տեղեկութիւններ չունին Հայաստանի գիւղերուն վրա, գուցէ Պատրիարքարանն ալ չունի նոցա ճիշդ վիճակագրութիւնն, զի առաջնորդներն անտարբեր կերևին այդ բանի համար։ «Արարատեան ընկերութեան» տեսչական գործերն առիթ եղած են որ շատ անգամ գիւղերը պտըտիմ. ես ալ առիթէն օգուտ քաղելով, հաւաքած տեղեկութիւններս մերթ ընդ մերթ Ձեր օրաթերթի միջոցով հրատարակել աւելորդ չեմ համարիր։

Այս անգամ կը սկսիմ Դատուան կամ Դատվան գիւղէն, ուր «Արարատեան ընկերութիւնն» այս օրեր մի նախակրթարան բացած է։ Դատուան գիւղն Վանայ ճիշդ դէմ կը գտուի, ծովուն արևմտեան ափին վրա. Վանայ ծովուն ամենալաւ և ամենակարևոր նաւահանգիստն է յորմէ 4 ժամու չափ հեռի է Բաղէշ քաղաքը, դէպ արևմտեան հարաւ։ Իւր շրջակայ գիւղօրէից վրա կամ Բաղէշի և կամ Մուշի կառավարութիւնն իրաւասութիւն ունի. բայց Դատուան բացառութիւն եղած է նոցա մէջ. Վանայ կառավարութիւնը նկատելով նորա կարևոր դրութիւն, ուղղակի իւր ձեռքի տակ առած է զայն։ Այս գիւղ բոլորովին հայաբնակ է. թէև Քիւրդեր բոյն դրած էին այնտեղ և սկսեր էին հետզհետէ շատնալ, իւրեանց զօրութիւններն ալ հետզհետէ շատնալով, Հայ գիւղացիները միաբան բողոքեցին կառավարութեան և յաջողեցան Քուրդերն հեռացունել։ 68 տուն Հայ կայ. բնակիչներն 527 են, 233 էգ և 294 արու, յորոց 26 պանդուխտ կը գտուին այժմ ուրիշ քաղաքներ։ Այդ պանդուխտներ իւրեանց հայրենիք թողած են հետևեալ ժամանակներն։ 1870-ին 2 անձ պանդխտած են Կ. Պօլիս, 1874-ին 1 անձ Կ. Պօլիս. 3 անձ (որց մէջ է նաև մի քահանայ) Նալը խան և 1 անձ Ռուսական Հայաստան։ Իսկ անցած տարի, գիւղացիները վերջին աստիճան թշուառ վիճակի ենթարկուած լինելով, Ռուս-Թուրքական պատերազմէն յետոյ, 19 անձ պանդխտած են դէպի Ռուսական Հայաստան։ Եթէ 5 տարեկանէն մինչև 20 տարեկան մանչ տղայներն և 5-էն մինչև 12 տարեկան աղջիկ տղայներն (աղջիկներն շուտ կը հարսնանան) դպրոցական հասակի մէջ նկատենք, 51 աղջիկ և 119 մանչ, ամբողջն 170 դպրոցական կունենամք Դատուանի մէջ։

Դատուանցիք հողագործ կամ խաշնարած են, հազիւ կը գտնուի 4–5 անձ հիւսն, կտաւագործ և ջաղացպան։ Անցուդարձ ճանապարհի վրա լինելով, շատ հարստահարութիւններ կը կրէ այս գիւղ։ Պատերազմին ժամանակ շատ զօրագունդեր այս տեղէն անցած են։ Վանէն դէպ 'ի Բաղէշ, Մուշ, Սղերդ Տիգրանակերտ, Հալէպ և այլն, նոյնպէս և Բաղէշէն Կարին կամ Վան, Պարսկաստան, Ռուսական Հայաստան և այլն գնացող կարաւանները Դատուանէն կանցնին և այնտեղ հանգիստ կառնուն։ Ամեն նշաններ ցոյց կը տան թէ այստեղ երբեմն շատ բնակիչք կան եղեր և ծաղկած վիճակի մէջ է եղեր։ Բարեկամներէս մին ինձ պատմեց թէ Նրուսաղէմայ վանքը գտնուած ճառընտիրին մէջ Դատուանի համար գրուած է թէ 1800 տուն Հայ բնակիչ ունի, 4 եկեղեցի և 4 վանք կայ քանդուած, որց սրբատաշ քարեր կեցած են դեռ, անխօս վկայներ գիւղացւոց կրած դարեւոր հարստահարութեանց։ 7 գերեզմանատուն կայ, յորոց մին միայն կը գործածուի այժմ։ 8 տեղ ջաղաց կայ, յորոց 3-ը միայն կը բանին այժմ։ Գիւղէն 5 րոպէի չափ հեռի ծովափին վրայ մի բերդ կայ, այդ բերդի համար գիւղացիներն աւանդութեամբ կը պատմեն թէ Սենեքերիմ Արծրունի թագաւորի ամարանոցն է եղեր։

Բերդն հինգ սենեակ ունի քանդուած, որց տեղերն յայտնի են. երկու քարայրներ ունի, ուր ճրագով շրջեցանք։ Քարայրներէն մին ունի ութ դարակ և երկու կողմն, և ճակատը քարէ նստարաններ (փէքէ) շինուած կան։ Շատ տեղերէ, փորուած ժամանակ, տանց շէնքեր՝ հնձանի շէնքեր երևան կելնեն։ Կերևի թէ այգեգործութիւնն երբեմն շատ յառաջ գնացած է եղեր Դատուանի մէջ. Այգեփոս կոչուած մի տեղ ալ կայ, բայց այժմ ամբողջ գիւղին մէջ չէք տեսներ ոչ մի տեղ այգի անկուած, ոչ մի տեղ պարտէզ անկուած։ Գիւղացիներն յորդորեցի այգիներ և պարտէզներ ալ անկել քանի որ հողն արգաւանդ և յարմար է։ Պատասխանեցին թէ մենք անկեմք և աշխատիմք որ ուրիշնե՞ր վայելեն պտուղն։ Քանի որ Քիւրդն մի կողմէն միւս կողմէն ալ Թագաւորին բարի և աշխարհաշէն ցանկութիւններն չիմացող պաշտօնատարներ կը կողոպտեն զմեզ, ինչպէ՞ս պիտի շէննայ մեր երկիր և ի՞նչ կարող եմք անել։ Ես ստիպուած եմ կրկնել այստեղ Կ. Պօլսեցի հայրենասէրներուն, ինչ որ ուրիշ անգամներ ալ գրած եմ. Կ. Պօլսի մէջ նստած, «Հայաստա՜ն Հայաստա՜ն» պոռալով չեն բարեկարգուիր այս տեղեր, պէտք է որ Կ. Պօլսոյ հարուստ Հայեր ընկերութիւն կազմեն, հողեր գնեն յարմար տեղեր, մշակել տան գիւղացւոց, օգնեն նոցա, և երբ Քուրդեր և քրդամիտներ հարստահարեն և կողոպտեն, Կ. Պօլսոյ մէջ կազմուած այդ զօրաւոր ընկերութիւնն եղելութիւնը յայտնէ Բ. Դրան և պաշտպանել տայ իւր իրաւունքներ, եթէ ոչ, այս խեղճ գիւղացիք ի՞նչ ունին, աղքատ, տգէտ և հետևապէս վախկոտ գիւղացիք։ Աղքատութիւնը վերջին աստիճանի հասած է այս տեղ։ Մանչեր և աղջիկներ և հարսեր բոլորովին բոկոտն կը շրջին. ես չը տեսայ մին ի նոցանէ որ ոտնաման ունենար։ Երբ «Արարատեան» նախակրթարանը բացուեցաւ և բազմաթիւ մանուկներ լցուեցան այնտեղ, մի տխուր տեսարան պատկերացաւ աչքիս առջև. աշակերտներէն շատեր անվարտի եկեր էին վարժարան. մի վերարկու միայն հագած էին որ ծուէն ծուէն կտրտուած էր. շատերու բերաններ կը հոտէին կամ խիստ պահեցողութենէ կամ անօթութենէ.....։ Ո՞ր զգայուն Հայու սիրտ չը վրդովիր երբ տեսնէ այդ տժգոյն դէմքով մանուկներ, հազարաւոր կարկատաններով պատառուն ցնցոտիներ հագած, այնպէս որ ո՛չ միայն ցուրտի համար, այլ և ամօթի համար ծածկուելիք տեղերն մերկ մնացած են, և երբ իւր աչքեր վեր վերցնելով տեսնէ թէ Գրգուռ և Ներբովթ լեռների ճիշդ ստորոտն կը գտնուի, Վանայ արևմտեան ծովափին վրայ, ճիշդ այն տեղեր ուր կասեն թէ Հայկ առաջին ազատական պատերազմը մղած և Հայ ազգութիւն կազմած է, որպէս զի իւր զաւակներ ազատ և երջանիկ ապագայ ունենան. երբ մտածէ թէ այս հարստահարուած և աղքատ գիւղացիներ Հայկայ սերունդն են, թէ այսօր այդ ցնցոտիներուն տակ ծածկուած անօթի և գրեթէ կիսամեռ գիւղացիներն թերևս այս ինչ Հայ նախարարի կամ այն ինչ Հայ Թագաւորի սերունդն են, ո՜րպիսի տխուր յիշատակներ կը յուզեն իւր սիրտ և արտասուք զինք կը խեղդեն.....։

(Կը շարունակուի)

ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՃԱՌԸ

—

Տեա՛րք Երեսփոխանք։

Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայրն անձնական տկարութեան պատճառաւ չը կրնալով այսօր անձամբ բանալ ժողովս, յանուն Նորին Բ. Սրբազնութեան կուգամ փոխանորդաբար բանալ Ազգային ժողովս և նախ կը փութամ իմ պարտաւորութիւնս կատարել, շնորհակալ ըլլալով այն բարձր համակրութեան և վստահութեան, զոր Ազգային ժողովս յայտնեց առ իս, կոչելով զիս յայս պաշտօն իւր միաձայն հաւանութեամբ, որում հպատակեցայ և չը նայելով իմ անձնական տկարութեանս յանձն առի կատարել փոխանորդական պաշտօնն՝ ըստ որոշման առժամանակեայ կերպիւ և ընդ հովանաւորութեամբ Նորին Ամենապատիւ Սրբազնութեան, որոյ հզօր աջակցութիւնը և Վարչութեան կրկին ժողովոց գործակցութիւնը վայելելով կրցայ այս ծանր պաշտօնը վարել. և նոյնպէս կարելի պիտի ըլլայ ինձ վարել քանի օր որ հարկ լինի մինչև ի բարձումն պատճառաց հրաժարականի Նորին Բ. Սրբազնութեան։

Արդ՝ ըստ ներքին կանոնադրութեան և ըստ որոշման պատկառելի ժողովոյդ, որ ի վերջին նիստ անցեալ ամի, Ազգային վարչութիւնը պատիւ ունի ժողովոյդ քննութեան և որոշման ներկայել հետևեալ խնդիրները։

1. Մայրաքաղաքիս նոր ընտրութեանց տեղեկագրերը, որոց մեծ մասն պատրաստ է այսօր, և ուրիշ մաս մ'ալ պատրաստուելու վրայ։ Այս մասին կարելի եղած փութաջանութիւնն ի գործ դրուեցաւ։ Շնորհակալ եմք թէ ընտրող թաղերէն որ իրենց գործակցութիւնը նուիրելով մեզ՝ արժանընտիր երեսփոխաններ մեզ ցուցին, և թէ ընտրեալներէն, որ հաճեցան ազգասիրաբար յայտնել իրենց յանձնառութիւնը։ Իսկ գաւառներէն միայն մէկ տեղէ ընտրութեան տեղեկագիր հասաւ, այն է Կարինէն։ Յայտնի է որ պայմանեալ միջոցը շատ կարճ էր, և կը յուսամք այս մասին ձեր ներողամտութեան հանդիպիլ։

2. Վարչութեան համարատուութեան ս պ ի տ ա կ տ ե տ ր ը, ըստ նոր որոշման ժողովոյդ, թէև պարտական էինք զայն ժողովոյդ երկրորդ նիստին տպեալ ներկայել, սակայն տարակոյս չունիմք որ այդ մասին ներող պիտի լինիք թէ ժամանակին սղութեան և թէ գործոյն նորութեանը համար։ Ժողովդ կրնայ ապահով լինել թէ գալ տարի կարելի պիտի ըլլայ որոշեալ ժամանակին տպեալ յանձնել սոյն համարատուութեան տետրը, երբ թուրք և գաղղիերէն լեզուօք կարևոր թղթակցութեանց թարգմանութիւններն ի սկզբանէ պատրաստ ըլլան. մինչդեռ այս տարի թարգմանութեան համար բաւական ժամանակ պէտք եղաւ։

Այսու ամենայնիւ կը յիշեցնեմք թէ ժողովս համարատուութեան ուրիշ միջոց մ'ալ ընտրած է, այն է իւրաքանչիւր երեսփոխան կրնայ անցելոյն վարչական գործողութեանց տումարներն քննել, և հարկ դատած խնդրոյն համար հարցում և հարցապնդում ներկայել ժողովիս մէջ։ Հետևաբար Վարչութիւնը պատրաստ է լսել երեսփոխանաց այս մասին առաջարկութիւնները, և արտօնել դիւանապետին որ ներկայէ անոնց ինչ խնդրոյ վրայ որ տեղեկութիւն առնուլ ուզուի, բնականաբար ի բաց առեալ այն խնդիրները, զորս Վարչութիւնն առ այժմ արժան չէ դատած ներկայել։

3. Տարեկան Պիւտճէն, որոյ ծախուց մասը արդէն ժողովոյդ որոշման ենթարկեալ է. սակայն ժողովոյդ վերջին յանձնարարութեան համաձայն Վարչութիւնը արծաթ մեճիտի վերածեց ծախքերն, ինչպէս նաև հասոյթներն, զոր պատրաստ պիտի գտնէք ձեր Բ. կամ Գ. նիստին։

4. Ուղղակի տրոց կանոնագրին ծրագիրը, զոր առ. Վարչութիւնն վերադարձուցած էիք, հասուն քննութեամբ մը բարեփոխեալ պատրաստուեցաւ, և պիտի ներկայանայ ժողովոյդ քննութեանն ու որոշմանը։

5. Անուղղակի տրոց կանոնագրին ծրագիրը, որ պիտի ներկայանայ ժողովոյդ քննութեանն ու վաւերացմանը։

Ասոնք են առ այժմ Վարչութենէն ժողովոյդ աշխատանաց ենթարկելի պատրաստ խնդիրներն, և անշուշտ միայն ասոնց վրայ չը պիտի ըլլայ ժողովոյդ զբաղումը։

Գիտեմ որ ամեն Երեսփոխան անհամբեր պիտի ուզէ տեղեկանալ թէ ի՞նչ են Հայաստանի բարեկարգութեան և անդորրութեան համար Կայսերական կառավարութեան ձեռք առած նոր միջոցները և ի՞նչ եղան ձեր կարգած բարենորոգմանց Յանձնախմբին աշխա-

տութիւնները: Իբրև անդամ և ատենապետ այն Ցանձնախմբին կը փութամ յայտարարել թէ Ցանձնախումբը խորհրդակցութեամբ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հօր կարելի եղած աշխատութիւնները կընէ. բայց այս մասին մանրամանութեանց մտնելու դեռ ատեն կայ. հարկ է քիչ մը ևս սպասել որ տեսնենք Հայաստանի համար կարգեալ կայսերական քօմիսէրներուն գործերը. թէպէտ և ձեռք առնուած անբաւական միջոցներէն կարելի է գուշակել թէ՝ հիմնական արդիւնք մը չը պիտի վայելէ Հայաստան այս նոր ձեռնարկութենէն ալ:

Ամէնքդ կարդացիք Անգղիոյ արտաքին գործոց Վսեմ. պաշտօնէին՝ Լորտ Սալիզպըրիի այն յայտարարութիւնը թէ՝ «մինչև որ Թուրքիոյ ելևմտական վիճակը չը բարւոքի Ասիոյ հիմնական բարենորոգմանց պէտք չէ սպասել»: Միւս կողմէն ամէնքդ կը յիշէք անշուշտ Պէրլինի դաշնագրին 61-րդ յօդուածին պարունակած ա ն յ ա պ ա ղ բառը, որ Հայաստանի ապահովութեան և բարեկարգութեան ստիպողութիւնը կը յայտնէ: Դարձեալ կը յիշէք անշուշտ ի Վեհաժողովին Պէրլինի նոյն իսկ Լորտ Սալիզպըրիի արտասանած հետևեալ խօսքը՝ որ ի 14-րդ փրօթօքօլի արձանագրեալ է, թէ «պէտք է պաշտպանել Հայոց շահերը և թէ իւր առաջարկութեան նպատակն է անմիջական բարւոքմանց և թէ ապագայ յառաջադիմութեան յոյսեր տալ նոցա», մինչդեռ այժմ նոյն ինքն ազնիւ Լորտը կարտասանէ Հայոց այդ յոյսերն յետաձգող պաշտօնական յայտարարութիւնը:

Համբերեմք, Տեարք Երեսփոխանք, քիչ մ'ալ և իրաց վախճանին սպասենք: Այս համբերութեան խրատը կուտանք մեր բոլոր գաւառական վարչութեանց, որք նորանոր հարստահարութեանց տեղեկագիրներով հետզհետէ կողողեն Պատրիարքարանը և Պէրլինի դաշնագրին 61-րդ յօդուածին գործադրութեան ժամանակը կը հարցնեն:

Գիտեմ պիտի ըսէք թէ համբերութիւնն ալ չափ և սահման ունի: Սակայն մեր յոյսը կտրած չենք մեր Վեհափառ Սուլթանէն, որ երկրին բարենորոգման կը փափաքի, և մարդկային հնարաւոր միջոցներու կը դիմէ: Մեր յոյսը կտրած չենք Պէրլինի դաշնագիրն ստորագրող կառավարութիւններէն, որք միաբան են Պէրլինի դաշնագրին ա ն թ ե ր ի գործադրութեան նկատմամբ, և կարելի չէ որ միայն 61-րդ յօդուածին համար բացառութիւն ընդունին, մեր յոյսը կտրած չենք յունիս 4-ի Անկլօ-Թրքական դաշնագրին հետևանքներէն, թէև Անգղիա այժմ աւելի Եւրօպական Թուրքիոյով քան Ասիականով զբաղեալ երևի:

Այս յուսով պէտք է սպասեմք, բայց ոչ անգործութեամբ, այլ փութաջան աշխատութեամբ ի բարւոքումն վիճակի Հայաստան Նահանգի Օսմանեան Պետութեան: Պէտք է պատրաստ գտնուիմք ներկայ տարւոյս ամեն պատահականութեանց: Ընդհանուր Ազգն արդէն յեռանդն և յաշխոյժ յաւելեալ, իր ներկային և ապագային համար կաշխատի. զօրաւոր ընկերութիւններ անդուլ կը ջքնին Հայաստանի վարժարանաց յառաջադիմութեան համար. հեռաբնակ Հայք իսկ ձեռն և օգնութիւն կը կարկառեն այս ջանից և աշխատանաց, մամուլը խնդիրք և անձնականութիւնք գրեթէ լռած են ամեն տեղ և պէտք է որ լռեն: Առաջնորդական քանի մը վիճակաց յուզմունքն ալ հետզհետէ դադրելու վրայ է: Դարձեալ Սահմանադրական կազմութիւնք լրանալու, եւ մնացած առաջնորդական ընտրութիւնք կատարուելու, և անխնամ վիճակաց համար հովուութիւններ սահմանուելու վրայ են: Աւելորդ է ըսել որ, թէ Հայաստանի բարենորոգմանց խնդրոյն և թէ Ազգային դաստիարակութեան ընդհանուր պիտոյից նկատմամբ հարկ եղած միջոցներն ձեռք առնելու համար դրամի պէտք կայ, և կը յուսամք որ այս պէտքը լեցուի, երբ ժողովդ հաճի ուղղակի և անուղղակի տրոց կանոնական ծրագիրներն ստիպողաբար քննութեան և որոշման ենթարկել և ի գործադրութիւն հրամայել Վարչութեան:

Պէտք է շնորհակալութեամբ ծանուցանել թէ այժմեան ստիպողական պարագայից մէջ պատուարժան դաս վաճառականաց և սեղանաւորաց առ ձեռն հանգանակութեամբ օգնելու վրայ է:

Վերջապէս միութիւն և աշխատութիւն եղած են և պէտք է լինին մեր ամենուս նշանաբան, և կը յուսամք յԱստուած, որ Քրիստոսի խաչին համար մարտիրոսացած այս ազգը պիտի պահէ և իր նպատակին հասցնէ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Կ. Պոլիս, 17 մայիսի

Խեղ մը ազգային հարցեր statu quo-ի մէջ են. մէջէն տիրացու Ցակոբն տակաւին ի բանտի է, թէպէտ ոստիկանութիւնն խոստացեր էր զնա շուտ ազատել, այլ դեռ ձայն մը չը կայ. Զէյթունցիներն Պատրիարքարանն են, կառավարութիւնը զանոնք պահանջած էր, այլ բաւական ատենէ հարցնող փնտռող չը կայ. Ազգ. վարչութիւնը կը պահանջէ որ Բ. Դուռը Մաթէոս սրբազանը պաշտօնապէս ճանաչէ, Բ. Դուռը լուռ կը կենայ. բարեկարգութեանց յանձնաժողովներն վաղուց է մեկնած են, ոչ ոք գիտէ թէ ինչ կանեն, միայն Կիլիկիոյ կողմերէ կը գրեն թէ ապագայ բարենորոգմանց իբր կարապետ, կառավարութիւնը բանտէն պիտի արձակէ Անմէտ անուն Հաճընի Միւֆթին, որ 5 տարի արգելման դատապարտուած էր: Այդ եղեռնագործը ազատ թողելու լուրն միայն բաւական եղած է Հաճընի հայոց սարսափ պատճառելու, որք Պատրիարքարան դիմելով կը ծանուցանեն թէ միւֆթի Անմէտին վերադարձն ի Հաճըն պիտի պարտաւորէ զիրենք թողուլ զհայրենիս և գաղթել այլուր:

Զանազան դժուարութեանց միջոցին դատաստանական խնդիր մը կը պակսէր կարծես, այն ալ պիտի ունենամք: Վանայ առաջնորդ Երեմիա եպիսկոպոս կը բողոքէ թէ գերմանացւոյ մը թաղման առթիւ իւր դէմ խօսուածներն զրպարտութիւն է, հետևաբար քննութիւն և դատաստան կը պահանջէ. հետաքրքրական դատաստան մը պիտի լինի, և ի սրտէ կը ցանկամք որ եպիսկոպոսն անպարտ ելլէ: Տեսնեմք զանազան կարևոր խնդիրներու մէջ ինչ ուղղութեամբ պիտի գործէ այս տարի երեսփոխանական ժողովն: Ինչպէս նախորդ նամակի մէջ ասացինք ներկայ երեսփոխանական ժողովն յարգելի է. և թէպէտ Օտեան էֆէնտիի ատենապետ ընտրուելն պահ մը ոմանց դժգոհութիւն պատճառեց, սակայն ժողովոյ պարագլուխներն կապահովցնեն զմեզ թէ՝ Օտեան այնպիսի քաղաքական գծի մը պիտի հետևի որ ամեն կերպով ազգային շահուցն համապատասխանող է, և թէ ժողովք—Ատենապետ քաղաքական ո և է կանխակալ կարծիք և նախապաշարում մէկ կողմ ձգած են: Իսկ Ասլանեան Ստեփան բաշպյի համար կասեն թէ ինքն փափագած լինի ատենապետի պաշտօն չունենալ առարկելու որ ալ չորս տարիներէ ի վեր շատ յոգնած է. անհամբեր կը սպասեմք ժողովոյ բացման որ տեղի պիտի ունենայ վաղը. ներկայ տարւոյս մէջ լուրջ և ունկնդրութեան արժանի պայքարներ լսելու պատրաստուած եմք. երկար ատեն է որ բարձր տաղանդներ լռած էին խորհրդարանի մէջ: Այսօր վերստին ասպարէզ կիջնեն Օտեան և Սերվիչէն, իրենց կը սպասէ Ասլանեան. պիտի գտնի ճարպիկ Եուսուֆեանը, խորաթափանց Մերեէմ-գուլին, հրաբորբոք Փափազեանը: Պիտի տեսնեն ծանրագլուխ նոր երիտասարդաց խումբ մը որոյ խիստ արժանաւոր ներկայացուցիչն կը համարուի Նորատունկեան Գաբրիէլ: Այլ տխրութեամբ պիտի հայեն այն աթոռներուն վրայ յորս կը բազմէին Ռուսինեան, Խօճասարեան, Այվատեան:

Երբ այս տողերն կը գրեմ ինքնին կը մտածեմ թէ Ռուսիոյ հայերն Տփխիսի թերթերու միջոցաւ դէշ աղէկ քիչ մը տեղեկութիւն կը ստանան Թիւրքիոյ հայերու գործոց նկատմամբ, իսկ Կ. Պոլսոյ թերթերն իրենց բոլոր փափագանաց հակառակ դեռ կարող չեղան ընդարձակօրէն գրել Ռուսիոյ հայոց մասին և չեմ գիտեր ինչ պիտի անէինք եթէ մեր ախորժելի պ. Ռուսաստանցին մերթ ընդ մերթ «Մասիս» էջերուն մէջ իբր ասուպ չը փայլէր ու չանհետանայր. պ. «Ռուսաստանցին» շատ ծանրէն կը քաշուի. այլ սակայն իւր նամակներն Պօլսոյ հայոց շատ սիրելի են, միտքն ալ ոճ մը ունի և գրածն ալ գիտէ. այս անգամ ձեռնարկած է Ռուսիոյ հասարակական հայ անձանց վրա տեղեկութիւններ հաղորդել, գոհ եմք և յուսամք թէ շարունակելով իւր թղթակցութիւնը զմեզ կընտելացնէ Ռուսիոյ հայ տաղանդաւոր խմբերին: Պ. Ռուսաստանցին (որչափ ալ երկար անուններն կը սիրէ.ք) իւր առաջին կենսագրական նամակի նիւթ կանէ պ. Արծրունի, «Մշակի» խմբագրապետ. պ. Արծրունու անունն լաւ գիտեն Պօլսեցիներն, և թէպէտ գիտեմք որ նա բաւական տարօրինակ բնութիւն ունի, բայց ազգասիրութեան և հաստատամտութեան իբր օրինակ մը կը նկատուի. մանաւանդ «Արարատեան ընկերութեան» իւր մատուցած ծառայութիւններն շատ, սիրելի ընծայած են զինքն Թուրքիոյ հայոց. մեք խղճի համոզմամբ գիտեմք որ պ. Արծրունի Հայաստանի դաստիարակութեան մղում տալու գլխաւորութեամբ էր միայն, որ «Արարատեան ընկերութեան» աջակից եղաւ է, սակայն իւր գործն այնքան արդիւնաւոր եղաւ և աւելի մեծ լինելու յոյսեր կը պարունակէ որ այսօր օրաթերթ կարդացող ամեն հայ գովեստներով կը հնչէ «Մշակի» անունն: Պ. Արծրունի լաւ գործ կանէ, Հայոց ազգն ալ զինքն կը սիրէ, ո՞վ յանցաւոր է: Այդ նամակն ներփակեալ կը գտնէ.ք, միայն կը զարմանամք թէ ինչպէս. կրնայ որ ապրիլ 18-ի գրուած նամակ մը հօս մայիս 15-ի կը հրատարակուի, ամիս մը միջոց!

Որչափ շատ տեսնուիմք ձեզ հետ այնչափ զարմանալի կը գտնեմք զձեզ: Այս կարգէն է «Մեղու Հայաստանին». նորա վերջի մէկ թւոյն մէջ տեսանք որ կը խոստանայ «Արարատեան ընկերութեան» հ ր ա տ ա ր ա կ ա ծ հաշուեցոյցի վրա խօսիլ, բայց «Արարատեան ընկերութեան» տարեկան տեղեկագիրն տակաւին նոր մամլոյ կը յանձնուի, մի գուցէ Արարատեան 79—80 տարւոյ պիւճէյի ծրագիրն լինի. բայց դա մի ծրագիր էր որ ընդհ. ժողովոյ ներկայացաւ և շատ փոփոխութիւն կրեց. ուստի հարկ է սպասել և տեսնել որ տարեկան տեղեկագրի մէջ հրատարակուի այդ պիւճէն և այնպէս խօսել, կամ բուն վաւերական օրինակն ի ձեռին ունենալ և այնպէս գրել:

Պ. Պօյաճեան կը մեկնի մի քանի օրէն ի Հայաստան, պաշտօն ունենալով Տիգրանակերտի կողմերն գացող Թուրք յանձնախմբին վրա ի հեռուէն հսկել Սրուանձտեանց վարդապետի ընկերակցութեամբ: Կարծեմք թէ պ. Պօյաճեանի հետ միասին պիտի մեկնի ի Հայաստան «Արարատեան ընկերութեան» անդամներէն մին, հօն Տարօնի (Տէրսիմ) լեռներուն մէջ «Արարատեան» վարժարաններու բացման ձեռնարկելու համար. ուրիշ առթիւ ասեր եմք ինչպէս սրբազան պատրիարքի յորդորմամբ «Արարատեան ընկերութիւնը» յանձն առաւ աշխատել նաև Տարօնի հայոց լուսաւորութեանը, որոց մէկ մասն քիւրդ եղած են և միւսներուն ալ աստիճանաբար քրթանալու վտանգ կայ. կերը անխնամ կը թողու այդ տարաբաղդ ժողովուրդը, «Արարատեան ընկերութիւնը» յանձն կառնու նոցա պաշտօնն ալ ինքն վարել, ուստի ժողովուրդը որ այնքան կօգնէ վանքերու և հոգևոր հաստատութեանց թող մաս մ'ալ «Արարատեանի» բաժին հանէ:

Հայկակ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Վիէննայի «Polit. Corresp.» լրագրին փարիզից գրում են, մայիսի 29-ին, որ Վիկտօրիա թագուհին փարիզի անգլիական դեսպան լորդ Լայօնսին շնորհեց Ս. Միքայէլի և ս. Գէորգի առաջին աստիճանի նշանները. այս բանը փարիզի դիպլօմատիական շրջանում մեծ տպաւորութիւն գործեց: Այս գործով հերքվում է վերջին ժամանակներում տարածված լուրը, իբր թէ Ֆրանսիայի և Անգլիայի մէջ գործերը լարված դրութեան մէջ են:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՖԻԼԻՊՊՕՊՕԼ, 24 մայիսի (5 յունիսի): Այստեղի վարչութիւնն այսօր զբաղվեց գլխաւորապէս միլիցիային վերաբերեալ հարցերով. մինչև այժմ միլիցիայի վրա եղած ծախսերը չափազանց գտնվեցան. վարչութիւնը մտադիր է փոքրացնել միլիցիայի բաղկացութիւնը: Ալէքօ-փաշան անբաւական է բօլգարացոց ազգային հոգևոր պարագլուխներից. նա մի այնպիսի բարձրագոյն վարչութիւն կազմեց, որի մէջ ձայների մեծամասնութիւնը պատկանում է Բ. Դրան ատենաւորներին և լիվանտիացիներին, որոնց մէջ բաժանված են գլխաւոր պաշտօնները:

ԲԵՐԼԻՆ, 24 մայիսի (5 յունիսի): Գերմանիան հաստատ մտադիր է միջամտութիւն գործել եգիպտական գործերում: Գերմանիան Աւստրիայի հետ միասին աշխատում է, որ Բ. Դրան ֆինանսների վարչութիւնը չընկնի ոչ անգլիացոց և ոչ էլ անգլօ-ֆրանսիական յանձնաժողովի ձեռքը:

ՓԱՐԻԶ, 24 մայիսի (5 յունիսի): Այսօր պ. Գրէվի ստորագրեց թողութիւն շնորհվածների վերջին հրովարտակը: Բլանկիի անունը չէ երևում թողութիւն ստացողների թւում. նրա թողութեան հրամանը յունիսի 5-ից յետոյ դուրս կը գայ:

ԼՕՆԴՕՆ, 25 մայիսի (6 յունիսի): Հէրատի աֆղանական զօրքերի և Տէկի թիւրքմէնների մէջ կռիւ պատահեց. թիւրքմէնները փախան:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 մայիսի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի 95 ր. 50 կ., երկրորդ 94 ր. 75 կ., երրորդ 94 ր. 50 կ., չորրորդ 94 ր. 50 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 241 ր., երկրորդ 237 ր. 25 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 93 ր. 25 կ., երկրորդ 92 ր: Թիֆլիսի կալուածական բանկի գրաւական թերթը արժէ 94 ր. 92 կ., ոսկի 8 ր. 47 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ $23\frac{9}{16}$ պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Գերմանիայի վրայ արժէ 200 մարկ, Փարիզի վրա 248 ֆրանկ: Տրամադրութիւնը ամուր է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 26 մայիսի: «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է Ալէքսանդր Սօլօվիեվի գործի մասին կայացած բարձրագոյն քրէական դատարանի վճիռը: Բարձրագոյն քրէական դատարանը 1879 թւի մայիսի 25-ին քննելով հրաժարված կօլլէժսկի քարտուղար Ալէքսանդր Կօնստանտինօվիչ Սօլօվիեվի գործը, որը մեղադրված է պետական յանցանքների մէջ, գտաւ, որ նա պատկանելով այն ընկերութեանը, որը աշխատում է զանազան անկարգ յեղափոխութիւններով ոչնչացնել Ռուսաստանի ներկայ պետական և հասարակական օրէնքները, 1879 թւի ապրիլի 2-ին, առաւօտը 10 ժամին կանխամիտ դիտաւորութեամբ մահ սպառնալով Թագաւոր-Կայսրի սրբազան անձնաւորութեանը, քանիցս անգամ րէվօլվէր արձակեց Նորին Կայսերական Մեծութեան վրա. սրա մասին բարձրագոյն քրէական դատարանը վճռեց. մեղադրված հրաժարված կօլլէժսկի քարտուղար Ալէքսանդր Սօլօվիեվին նրա գործած յանցանքի մասին պատժական կանօնադրութեան 241, 949, 17, 1 և 18 յօդուածների հիման վրա զրկել նրան բոլոր իրաւունքներից և ենթարկել մահուան պատժին կախելով:

ԼԻՎԱԴԻԱ, 25 մայիսի: Այսօր Կայսրը և Կայսրուհին Սևաստօպօլի վրայով ուղևորվեցան Ցարսկօ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 27 մայիսի: Պետական բանկը յայտնում է, որ Պետերբուրգի, Մօսկվայի և Ռուսաստանի միւս քաղաքներում արևելեան երրորդ փոխառութեան համար 744, 305, 700 րուբլու պահանջ է յայտնված: «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է, որ այսօր մայիսի 28-ին Ս. Պետերբուրգի մէջ Սմօլենսկի դաշտի վրա առաւօտեան 10 ժամին կը կատարվի դատարանի վճիռը Սօլօվեօվի վրա, որ կախաղանի է դատապարտված:

Խմբագիր-Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО Г. ЭКСУ.

Мы имѣли удовольствіе прочесть Вашу замѣтку о послѣднемъ армянскомъ любительскомъ спектаклѣ въ № 92 „Тифлисскаго Вѣстника“. Она намъ столь понравилась, что намъ хочется какъ начать, такъ и кончить наше письмо вашими же словами.

„Прежде чѣмъ сказать что-либо“ о вашей замѣткѣ, „мы считаемъ своимъ долгомъ заявить читателямъ“ вашей замѣтки и нашего письма, что вы, г. Эксъ, ни единаго слова не знаете по армянски, а потому смѣемъ думать, что вамъ не только довольно трудно писать рецензіи объ армянскихъ спектакляхъ, но и не подобаетъ, если только вы дорожите своими рецензіями.

„Теперь къ дѣлу“ Нельзя не согласиться съ вами, что комедія „Любовь и предразсудокъ“ устарѣлая, трудно исполнимая пьеса и можно пожалѣть, прибавлю, г.г. любителей, что они положили громадный трудъ на ея приготовленіе. Конечно, лучше было бы поработать надъ другой пьесой, но, къ сожалѣнію, репертуаръ армянскихъ пьесъ относительно бѣденъ, а потому надо пользоваться тѣми пьесами, которыя нравятся публикѣ. Вѣдь наши любители не представляютъ собой опытныхъ актеровъ, которые могли бы поучать публику, они сами еще учатся; а вотъ когда у каждаго изъ любителей будетъ игра выработанная, вполнѣ осмысленная, тогда мы въ правѣ требовать постановки не только эффектныхъ пьесъ, но и съ моралью. Во всякомъ случаѣ пока любителямъ нельзя не обращать вниманія на требованія публики. Повѣрьте, если публикѣ не понравилась бы сама пьеса, то переводчикъ г. Бабаніянъ ни въ коемъ случаѣ не былъ бы вызванъ.

—Нельзя съ вами не согласиться и въ томъ, что пьеса видимо была не дурно срепетирована и шла не только съ „нѣкоторымъ“ ансамблемъ, какъ вы выражаетесь, но и съ хорошимъ, потому что никогда армянскіе любительскіе спектакли не сходили такъ плавно и дружно, какъ два послѣднихъ, и вы сами, г. Эксъ, не посмѣли бы прибавить слово „нѣкоторымъ“, если бы вы слѣдили за армянскими любительскими спектаклями Надо отдать полную справедливость нашимъ любителямъ въ томъ, что какъ главныя, такъ и второстепенныя роли ими были исполнены довольно удачно. Что касается г.-жи Пашаянъ, то и она можно сказать не испортила своей роли, принимая во вниманіе, что она приготовлялась всего какія нибудь двѣ недѣли. Конечно не слѣдуетъ на нее взваливать такихъ ролей, но мы увѣрены, что это было вызвано только необходимостью.—Мы удивляемся какъ тому, что репортеръ „Тифл. Вѣстн.“ по одному спектаклю могъ заключить, что г-жа Пашаянъ обладаетъ талантомъ, такъ и тому что вы не только отрицаете присутствіе таланта но и предрѣшаете ея будущее положеніе на армянской сцѣнѣ: по вашему она выйдетъ посредственностью, въ родѣ г.-жи Слободиной. Если это не для краснаго словечка сказано, то я удивляюсь вашей наивности! И вы думаете, г. Эксъ, ведя 4 года рецензіи въ „Тифл. Вѣстн.“, вы можете сразу опредѣлить чѣмъ кто будетъ?! O sancta simplicitas!—

Считаемъ также нужнымъ замѣтить кое что относительно того, что вы говорите о голосовыхъ средствахъ г.-жи Пашаянъ. Такимъ голосомъ, чтобы пѣть въ водевиляхъ, она обладаетъ и напрасно вы берете на себя трудъ увѣрить публику въ томъ, что у нея нѣтъ даже намека на голосъ, въ пользу обработки котораго, какъ вы слышали, назначался сборъ со спектакля. Никто вамъ въ этомъ не повѣритъ, потому что въ любой русской труппѣ вы встрѣтите не лучшихъ водевильныхъ пѣвицъ; слѣдовательно не мѣшало бы позаботиться и объ обработкѣ ея голоса.

„Заканчивая“ это письмо, въ свою очередь, „посовѣтуемъ вамъ“, г. Эксъ, если вы хотите серіознѣй отнестись въ своихъ рецензіяхъ объ армянскихъ спектакляхъ, выучиться сначала армянскому языку, дабы не вводить въ заблужденіе нѣкоторыхъ изъ нашихъ простенькихъ армянскихъ любителей, которые принимаютъ близко къ сердцу ваши слова, не предпологая, что вы беретесь писать о томъ, о чемъ и понятія не имѣете. А еще лучше будетъ, если вы совершенно избавите армянскіе спектакли отъ вашихъ рецензій, на которыя отнынѣ любители армянской сцены, надѣемся, не будутъ обращать никакого вниманія, а будутъ продолжать также ревностно служить дѣлу армянской сцены, какъ это мы видѣли на двухъ послѣднихъ спектакляхъ.

Примите увѣреніе и пр

Одинъ изъ многихъ

20-го мая.

Прим. редакціи. Мы не могли раньше сегодняшняго дня помѣстить это письмо, потому что въ редакціи набралось слишкомъ много матеріалу.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐՆԵՐԻ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ պատիւ ունի յայտնել ընկերութեան պ. պ. անդամներին, որ ընկերութեան ԲՆԱԿԱՐԱՆԸ արդէն փոխված է Չիթախովի տանը, Գոլովինսկի պրոսպէկտի վրա և խնդրում է անդամական ՏՈՒՐՔԸ չը վճարող պարոններին, նոյնպէս ընկերութեան անդամ գրվել ու, փող վճարելու և տոմսակ ստանալու համար ցանկացողներին դիմել ընկերութեան ստարշինա Պ. ՄԵՀՐԱԲՈՎԻՆ, Գոլովինսկի պրոսպէկտի վրա, Շիոևի տանը, խանութ № 5։

ՈՎ ՈՐ ՊԱՏԻՈՒՄ Է ԻՐ ՀԻՒՐԵՐԻՆ նրանց թէյ է առաջարկվում, որից մի բաժակի տեղ կարելի է չորս բաժակ խմել։ Նոյնպէս սպիտակ ԿԱԼԵՆԿՈՐ, արշին 19 կոպ. և գեղեցիկ ՍՓՌՈՑՆԵՐ սեղանների և կամօդների համար ամառանոցներում, 1 ր. 20 կ. և աւելի թանգ. գներով։ ՍՏԵՓԱՆ ՄԱՆՎԵԼՕՎԻ խանութ, Գոլովինսկի Պրոսպեկտի վրա, Մդիվանի տան մէջ։

Շարուրայ խանըխլար գիւղի սուրբ Սարգսեան ծխական դպրոցի վերատեսուչները, ամսոյս 5-ին գնալով առ կալուածատէր Երևանու բնակիչ պ. ՍՏԵՓԱՆ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆԻ իւրոյապատկան Սխադուտ անուանված գիւղը, որ է մերձ խանըխլար գեղջ, ներկայացնում են դպրոցի ժապաւինեալ տումարը յիշեալ պարոնին, և նա ամենայն սիրով հարիւր րուբլի ստորագրում է ու կանխիկ վճարում ի ձեռն հոգաբարձուաց պ. Այվազ Միխրեանի և պ. Ստեփան Բարսեղեանի, որոյ հոգևոր օժանդակութեան մեծ շնորհակալութիւն մատուցանի ի դիմաց հասարակութեան։

Մահտեսի Թումէն Աջէմեան

ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ ԿԱՄՈՒՐՋԻ մօտ Զուբալովի տան մէջ գտնուած Ն. Ա. ԴՈՄԱՐԱՑԿՈՒ «ՊԱՐՏԱՄՈՒՐՀԱԿՆԵՐԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ գրաւով և պարտամուրհակով ՓՈՂ է տալիս, գնում է առևտրական ՊԱՐՏԱԹՂԹԵՐ, ծախում է ներքին փոխառութեան ՏՈՄՍԱԿՆԵՐ վճարը մաս մաս ստանալով, կատարում է զանազան ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։

Մի և նոյն տեղը գտնվում է «ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԵԼՈՒ ԵՒ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ,» որտեղ կարելի է տեղեկութիւններ ստանալ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ, ՔՐԷԱԿԱՆ և ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ գործերի մասին։ Գրասենեակը ընդունում է քաղաքային գործերի կատարումն իր ծախսերով, քրէական գործերի պաշտպանութիւն և ամեն տեսակ ԳՐԱՒՈՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄՆ։ Ի նկատի ունելով «ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆԵՐԻ» ունեցած չափազանց ՇԱՏ աշխատանքները ցանկացողները հրաւիրվում են ԸՆԿԵՐԱՆԱԼ։ Ցանկացողները պէտք է յայտնեն մինչև յուլիսի 1-ը։ 2—5

Ներկայ 1879 թւի յուլիսի սկզբից, տէրութեան թոյլտուութեամբ, Թիֆլիսի մէջ հրատարակվելու է ռուս «Кавказъ» լրագրի չափով, քաղաքա—գրականական շաբաթաթերթ «Աշխատանք» ռուս և հայ լեզուներով հետևեալ պրոգրամմով։

1) Դատաստանական ժամանակագրութիւն.
2) Տեղական կեանքի ուսումնասիրութիւն. թէ տնտեսական, թէ վիճակագրական ու թէ գիւղատնտեսական կողմերից։
3) Գրականութիւն. գիտութիւնների բոլոր ճիւղերի վերաբերութեամբ աշխատութիւններ. լինեն նրանք թարգմանութիւններ թէ ինքնուրոյնութիւններ։ Քննադատութիւն ռուս, հայ և օտարազգի գրականութիւնների։
4) Քաղաքականութիւն. քաղաքական հայեացք և յօդուածներ միջազգային իրաւունքի հարցերի նկատմամբ։
5) Մանր լուրեր։
6) Մասնաւոր յայտարարութիւններ։

«Աշխատանք» շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագինը, Թիֆլիսում, առանց տուն հասցնելու . . . . . 5 րուբլ.
Տուն հասցնելով . . . . . 5 ր. 50 կ.
Ռուսիոյ զանազան քաղաքներ ղրկելով . . . . . 6 րուբլ։
Փոստային դաշնակցութեամբ ղրկելով արտասահման . . . . . 7 րուբլ։

Ստորագրութիւնն ընդունվում է Թիֆլիս Կենտրոնական գրավաճառանոցում։

«Աշխատանքի» համար բոլոր նշանակելի նամակագրութիւնները, ինչպէս նաև պահանջները, օտարաքաղաքացիք պէտք է բարեհաճեն մինչև ուրիշ նոր յայտարարութիւն դուրս գալը ուղարկել ուղղակի «Աշխատանք» լրագրի խմբագրին այս հասցէով. Григорію Тер-Меликсетову, редактору газеты „Трудъ“, въ Сололакахъ, на Сололакской ул. у Вознесенской церкви возлѣ стараго моста въ Д. Михаила Галустова подъ № 110.

Նիւթեր և անմշակ յօդուածներ «Աշխատանքի» խմբագրութիւնը ընդունում է միայն և յատկապէս ռուս, հայ, ֆրանսիական և վրացական լեզուներով։

Խմբագիր-Հրատարակող Գրիգոր Տէր-Մելքիսեդեկեան։

Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր դպրոցի աշակերտների տարեկան հարցաքննութիւնը լինելու է հետևեալ կարգաւ։

Ամիս և ամսաթիւ	Դասատուններ	Առարկաներ
Մայիսի		
2	Ե. Զ	Ռուսաց լեզու
3	Ե. Զ	Հայոց լեզու
7	Ե. Զ	Ֆրանսիական լեզու
11	Ե. Զ	Ընդհանուր պատմութիւն
14	Ե. Զ	Ալգեբրա և երկրաչափութիւն
15	Պատրաստականի 1 և 2 բաժանմունքները	Բոլոր առարկներից
16	Պատրաստականի 3 բաժանմունքը	Հայոց լեզու և թուաբանութիւն
17	Պատրաստականի 3 բաժանմունքը	Մնացած առարկներից
18	Ե	Կրօն և Տօմար
22	Ե	Եկեղեցական պատմութիւն
23	Է	Մանկավարժութիւն
25	Ե	Ռուսաց պատմութիւն
26	Է	Կրօն և Աստուածաբանութիւն
28	Ե	Ֆիզիքա և բնագիտութիւն
30	Է	Հայոց մատենագրութիւն
31	Ե	Հայոց պատմութիւն
Յունիսի		
4	Ե	Աշխարհագրութիւն
5	Է	Ընդհանուր մատենագրութիւն

I, II, III և IV դասատանց գրաւոր քննութիւնները լեզուներից և մաթեմատիկային լինելու են I և II դասատանց մէջ մայիսի 2-ին և 23-ին իսկ III և IV դասատանց մէջ մայիսի 24-ին, 25-ին և 27-ին։

Հարցաքննութիւնը մինչև մայիսի 26 լինելու է գկնի ճաշու 5½ ժամից և այնուհետև առաւօտները 8 ժամից. իսկ պատրաստական դասատան քննութիւնները լինելու են նոյնպէս առաւօտները։

Պաշտօնակատար տեսչի Արշակ Նահապետեան

Երևանեան Հրապարակի վրա ԹԱՄԱՄՇԵՎԻ կարավանսարայի դէմուդէմ № 11. տան վերի յարկում վարձով տրվում է մէկ ԴԱՀԼԻՃ ծառայով, լաւ կարասիքով և առաւօտ-երեկո սամօվարով. դահլիճը մի բալկոն ունի իր առաջ։ Գինն է ամսական 40 րուբլ։ Բացի դահլիճը մի և նոյն տանը վարձով տրվում են նոյնպէս առանձին ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ կարասիքով, ծառայով, սամօվարով և լուսաւորութենով. այդ սենեակները ամսական արժեն 25, 20 և 15 րուբլ։ Այդ սենեակներում կարելի է նոյնպէս ընկերով բնակվել։ Հարցնել մի և նոյն տան դրան առաջ միրգ ծախող ՅԱԿՈՎԲԻՆ։

Дозволено Ценузурою 28 Мая 1879 г. Тифлисъ Տպարան Ա. Ա. Միխելսոնի Типографія А. А. Михельсона